

پنجابی قوم دی اُساری: ورثے آتے ورتیمان دے رُو-رُو
ڈاکٹر سگھ پال سنگھ تھندہ، سرکاری کالج، کپورتھلہ

’پنجابی قوم دی اُساری‘ دا واکنش بولن دی دیر ہندی ہے کہ سُنن
والا گہو نعل بولن والے دے چہرے نوں گھوکھدا ہے۔ اوہیں جویں کہہن
والے نے کوئی الوکاری گل کہہ دتی ہووے۔ پرتیکرم وی بڑے دلچسپ
ہندے ہن۔ کوئی کہندا ہے ”چھڈو جی، اینھاں گلاں نے پنجاب‘ بچ اگے
ہی بڑے سیاپے پائے نے۔ دو دہاکے پہلاں خُون دیاں کھیڈیاں ہولیاں مَجَل
گئے ہو؟ سگھاں ہندواں دا تھوڑا گھان ہوئے آے؟ سگھ قوم دی گل‘
چوں کسی نکلے۔ صرف پنجاب دا سنتاپ۔“ اگلا آپ ہی پرشن کر کے آپے
ہی جواب دے کے بولن والے دے مُنہ کھولھن توں پہلاں ہی ’چھڈو جی!
چھڈو جی‘ کہندا موبائیل فون دے بٹناں نعل کھیڈدا آپنے سنسار وچ مست
ہو جاندا ہے۔ کسے ہور سیانے پنجابی نعل ایہہ بات پاؤ تاں اوہ
اتہاس دے پنھے پھرولدیاں اُدھیڑن وچ پیندہ کہندا ہے۔
’پنجابی قوم؟ کدوں سی ایہہ قوم۔ اتھے تاں سگھ، ہندو جاں مُسلمان
وسدے آ۔ ایویں اُپر دی پوچا۔ پاچی آ، وچوں سب فرقیان وچ ونڈے
ہوئے نے۔“

شہر دی کسے دلت بستی وچ کسے نوجوان نعل ایہہ گل چھیڑو تاں بڑے
غصے بچ جواب ملدا ہے :

’تہاڈی ہوؤ پنجابی قوم۔ سانوں تسیں کدوں منیا آپنا حصہ۔ ساڈی
جھولی تاں صدیاں توں غریبی تے ذلالت ہی پئی ہے۔ ہن ساڈی آپنی
قومیت اُسرو۔“

اصل وچ پنجاب دیاں اُپروکت ہکٹ پاڑویاں سچائیاں کارن ’پنجابی قوم
دی اُساری‘ دا سوال جاں تاں ہن تک مٹی گھٹے رُلدا رہا ہے اتے
جاں اس بارے خاموش رہا ہی اجو کے مدھورگی جیو نوں اُچت جاپیا

ہے۔ قوماں دی اُساری دا سوال یورپ والیاں بجاویں ڈھائی تِن صدیاں پہلاں
 ہی نِجھ لیا سی پر پنجاب دے پرسنگ وِچ ایہہ اَنج تک وی اک
 اِنسُلجھی تائی وانگ اُلجھیا پیا ہے۔

سماج وادی دیساں وِچ اس مِثلے تے ویہویں صدی دے پہلے اڈھ وِچ
 چنگی بخت بکھی رہی۔ اس توں بعد قوم نوں پرجاشت کردیاں کیہا گیا
 کہ ”قوم اوہ ہے جسدا آپنا بھوگولک خطہ، آپنی اک بھاشا، سبھیاچار،
 آرٹھک جیون اتے آپنی پرجوسٹا ہووے۔“ ایہناں اُپر وکت تتاں وچوں کسے
 اک تے دی ائہوند وِچ وی قوم دے سوال ساہیے سُو آلیا چنھ لگ
 جاندا ہے۔

پنجاب وِچ قوم دا سوال اتھوں دیاں وشیش اتہاسک سہتیاں کارن یورپ
 وچلے قوم دے سوال توں وکھری تاسیر دا دھارنی ہے۔ اتہاس گواہ ہے کہ
 پنجاب صدا ہی جنگاں، یڈھاں دا اکھاڑا رہا ہے۔ اس نوں بھارت دے
 شمشیر والے ہتھ ہون دا مان پراپت رہا ہے۔ پنجاب دی اس بھوگولک
 سہتی کارن دھاڑویاں دے حملیاں نعل پنجاب ڈھڈا اتے مُڑ مُڑ اُسردا
 رہا ہے۔ دھاڑویاں دے حملیاں نوں اک پاسے جے اورجا دھرم توں ملدی
 سی تاں دوجے پاسے اسدا ورودھ کرن والیاں نوں وی اوٹ آسرا دھرم
 توں ہی ملدا سی۔ اس لئی پنجاب دھرمماں دی سیاست دی ٹکراء بھومی
 وی بنیا رہا۔ پر لوکائی دا وڈا حصہ ہمیشاں اس جبرن ٹھوسی سہتی
 نوں بھوگن لئی لاچار ہندا ہے۔ اس وِچ اوسدی مرضی شامل نہیں ہندی۔
 دھاڑوی آئے! علاقے چتے اتے اتھے ہی وس گئے! اوناں نعل آئی عام
 لوکائی اتھوں دی رہتل نعل اک مک ہو گئی۔ اوناں نے اتھوں دی
 بھاشا نوں اپناؤندیاں اس نوں آپنے ورثے دی وراثت نعل مال-مال
 وی کیتا۔ بھاشا آسرے سنپک آسرے، رشتے بنے، جھڑے سدیوی سبھیاچار وِچ
 ڈھلے۔ پنجاب سبھوچی بھارتی دارشنگ پرمپرا نعل سنواو دی سہتی بناؤندیاں
 آپنی دھرتی دا دھرم بھاو سکھ دھرم سرجدا ہے۔ اوہیں پنجاب ہندو دھرم،

سِکھ دھرم آتے اسلام دھرم دی آپسی سنواد سہتی وچ مشرت سہیاچار
 دے اُسرن لئی زرخیز دھرتی ہو تہیا۔ اس سہیاچار نے ہی اگے
 جا کے پنجابی قوم دے گھچھاویں بوٹے وچ تبدیل ہونا سی۔
 پر پنجاب دیاں اتہاسک سہتیاں اس نوں اوہ نگر آدھار نہیں دے سکیاں
 جس وچ ایہہ بوٹا آپنیاں ڈونگھیاں جڑھاں پھڑھ لیندا۔ پہلی وار رنجیت
 سنگھ دے راج سہاپت ہون نعل ایہہ بوٹا کجھ مولیا پر انگریزی راج
 دے جھکھڑ اگے اسے دے ٹاہن ٹٹے شروع ہو گئے۔ بستیاوا دیاں نوں
 تاں اگے ہی آئے راج دیاں جڑھاں پکیاں کرن لئی پنجابی قوم دیاں
 جڑھاں وچ تیل دین دی ضرورت سی۔ چلاک حا کہاں نے جلدی ہی بھانپ
 لیا کہ پنجابی قوم دے بوٹے دیاں لگراں وکھ وکھ دھرماں دی کھاو
 خوراک لے کے ودھ مچل رہیاں ہن۔ اوناں دھرماں دی اک سرتا دی
 تال نوں بے تال کرے شور۔ شرابے دا اجیہا بے سرا راگ چھیڑیا کہ پنجابی
 قوم دی گل ہی کھرو دی کھورو وچ لپیٹی گئی۔ اس انشک سچ نوں سوچا
 سچ بنا دتا گیا کہ پنجاب وچ کوئی پنجابی قوم نہیں ہے، اتھے صرف
 وکھ وکھ دھرماں آتے مذہبی فرقیوں دے لوک ہن۔ ایہناں بیجے کنڈیاں
 نے پنجابیاں نوں سنتالی وچ لہو۔ لہان کیتا تے اسدے زخماں وچوں
 آج تک خون ٹپکدا ہے۔ اجے وی پتہ نہیں چل رہا کہ ملہم کدوں
 ملیگی۔

پر ایہہ اتہاسک سہتی بستیاوا دیاں ولوں ٹھوس سہتی سی۔ اس دے نعل
 نعل ہی اک دھارا اوہ وی سی جس وچ فرید بائی بنا گورو گرنہ
 صاحب ادھورا سی، مردانے دی رباب بنا ناک گورو ناک نہیں سی۔ سلطان
 باہو آتے بلہیشاہ دے کرائتی کاری بولاں بنا پنجاب جہالت نعل گھریا
 ہویا سی۔ وارث دی ہیر ہر پنڈ دی سٹھ دی دھڑکن سی۔ ایہہ عام لوکاں
 دی دھارا سی۔ پنجابی قوم دی دھارا سی۔ اس دھارا دا سچ کجھ سانجھا
 سی۔ ایہناں دا خطہ، بولی، سہیاچار آتے آرتھک سہتی سانجھی سی۔ جے

کوئی کسی سی تاں اوہ سی آپنی پر جھوستا دی۔ اس اک تہ دی انہوند
 نے پنجابی قوم نوں بار بار لہو-لہان کیتا ہے اتے اتہاس دی اُلٹ
 گئی ولّ توریا ہے۔ اس اُلٹ گئی ہی پنجاب کدے سنتالی 'وچ وٹھ
 ہندا ہے اتے کدے ۱۹۶۶ وچ تین ٹوٹیاں وچ ٹڈا ہے۔ اتہاسک
 تتاں دی اسے جھلّ جھلّیا بھری کھید وچ اٹھویں اتے نوویں دہائے
 وچ "پنجابی قوم" دا سوال صرف "سکھ قوم" دے دائریاں دی پر کرما
 کرن لگ پیندہ ہے۔ پنجابی قوم نے اک بائہ ۴۷ وچ تڑوائی سی
 اتے دوجی نوں اٹھویں اتے نوویں دہائے وچ لہو-لہان کرواؤندی ہے۔

ورثے دی اس لیہوں جھنگی تور کارن ہی قوم دے پرشن دے چھڑ دیاں
 ہی بھرم جھلیکھیاں دی اک اٹھ لڑی شروع ہو جاندی ہے۔ کسے نوں
 ایہہ راشٹری ایکتا اتے اکھنڈ تا لئی خطرہ جا پدی ہے۔ اجیہی دھر نوں
 ایہہ سوال ہی وکھوادی روح نعل بھریا جا پدا ہے۔ کسے ہور نراشا دے
 مارے جاں سھتیاں نوں جھینگلی اکھ نعل ویکھن والے نوں 'پنجابی قوم'
 جہی کسے اتہاسک ہستی دی موجودگی بارے ہی سندیہ جاپن لگدا ہے۔ پچھم
 دی چکاچوندھ دے تلمسی جال وچ چھسے کسے ہور پیارے نوں سنساریکرن
 دے دؤر وچ سھانکتا نعل سنبدھت اجہیاں گللاں کرنیاں وقت توں پچھڑیاں
 ہوئیاں جا پدیاں ہن۔ ذاتی راجنیتی دے دھرویکرن دے تازہ تازہ شکار ہوئے
 کسے دلت ہستی دے بشندے نوں پنجابی قوم دی بجائے 'دلت قوم' دا سون
 مرگ بھرمائون لگ پیندہ ہے۔

ورتمان وچ پنجابی قوم دے سوال نوں مخراتب ہون لگیاں سانوں پنجاب
 دیاں نوئیکلیاں اتہاسک سھتیاں دی سوجھ اتے ایہناں سبھ بھرم جھلیکھیاں
 دے چکڑویو توں باہر آؤنا ہووے گا۔ سانوں اس اتہاسک سھتی نوں منن
 توں سنکوچ نہیں کرنا چاہیدا کہ دھرماں نوں سیاست ولوں اپنے سامراجوادی
 منسوبیاں نوں جھیلوون لئی ورتیا جاندا رہا ہے۔ پنجاب وی اس راجنیتی

دا شکار رہا ہے۔ دھرماں دے نکرآء دی گل نول پاپوچی نعل ڈھکیا
نہیں جا سکدا۔ پنجابی بجائیچارے دیاں ذاتی آتے جماعتی نکرآواں دی آپنی
وکھری کہانی ہے۔ ایہناں کوہڑا دا علاج سیانے سرجن دی سوچھ نعل ہی
ہو سکنا ہے۔

ورتمان وچ پنجابی قوم دی جد بات پاؤندے ہاں تاں کجھ اک پرشن
آپنے آپ ہی کھڑھے ہو جاندے ہن۔ پچھن والا پچھدا ہے کہ پنجابی
قوم دے مہاں سنکپ تھلے کی قوم اندریاں ذاتی آتے جماعتی درجیندیاں
رد ہونیاں سمجھیاں جاںکیاں؟ کی دلت پنجابی نعل ودھکیاں دا سلسلا
رک جاویگا؟ قوم اندریاں گھٹ گتیاں دی رکھوالی کیویں ہوویگی؟ دھارمک
ولکھتا آتے سبیاچارک سانجھ دے سوتر اکٹھے کیویں نہیگے؟ کی ایہہ
سج پہلاں توں اُجھی تانی نول ہور تاں نہیں اُجھا دیویگا؟
سج توں پہلاں سانوں اس گل بابت بالکل سپشٹ ہو جانا چاہیدا ہے
کہ قوماں دی اُساری دی گل کسے طرح دیس دی ایکتا آتے اکھنڈتا
لئی خطرہ ہے۔ ایہہ سگول حقیقی ڈھنگ دے پھیڈرل ڈھانچے دی قائمی لئی
بنيادی گل ہے۔ بھارت دے بھگومی سروپ نول سویکارن نعل ہی اتھے رہندیاں
وکھ وکھ قوماں دے صحیح ارتھال وچ آزاد ہون آتے ودھن مچلن دے
موقعے پردان کیتے جا سکدے ہن۔ اس لئی پنجابی قوم دے سوال نول
سویکارنا جھوکھ دے پنجابی بندے دے جھوکھ نعل جھڑیا پہلا قدم ہے۔ اس
توں بعد ہی اوسدی ذاتی، جماعتی آتے گھٹ گتیاں دی گل نول صحیح
ارتھال وچ نجھیا جا سکدا ہے۔ ٹیپیاں دی پراپتی پڑا وار ہی ہو سکدی
ہے۔ سکھرے ڈنڈے تے پہنچن لئی پہلے ڈنڈے تے پیر رکھنا پہلی
ضرورت ہے۔

اس توں اگلا سوال ہے پنجابی قوم دی اُساری لئی جھوگولک خطہ کس
نول نشچت کیتا جاوے۔ چڑھدا پنجاب، لہندا پنجاب جاں پردیسی وسدا
پنجاب۔ ایہہ گل سپشٹ ہو جانی چاہیدی ہے کہ ایہہ خطہ چڑھدے پنجاب

دے ۵۰۳۶۲ ورگ کلو میٹر وچ پھیلے ۱۲۳۴۲ پنڈاں آتے ۱۳۴ شہراں / قصبیاں تک ہی سمیت نہیں ہے۔ ناں ہی ایہہ لیہندے پنجاب دی سنتالی دی ونڈ سیں حصے آئے ۱۳ ضلعیاں دا نام ہے۔ چڑھدے آتے لیہندے پنجاب دا ایہہ خطہ تاں اس قوم دا کیندری خطہ ہے۔ بھارت دے وکھ وکھ صوبیاں آتے سنسار بھر وچ پھیلے پنجابی اس کیندری خطے نعل اٹھ مالا وچ پروئے ہوئے ہن۔ موجودہ پنجابی قوم اک پار-راشٹری قوم ہے۔ پر چڑھدے آتے لیہندے پنجاب دا اُپر وکھ خطہ اوسدی اصل دھرت ہے۔ پنجاب دی ونڈ اک حقیقی سچائی ہے۔ راجنیتک سرحداں آج دا سچ ہن۔ ایہناں سرحداں نوں اُسریاں رہن دیوں۔ پر واکے آتے حسینوالا دے رستیوں مٹھے سندیشے لیاؤندیاں ہواواں نوں جبرن نہ روکو۔ آپسی سانجھ نوں سیاست دی بسات تے نہ وارو۔ جھپیاں پیندیاں ہن تاں پین دیو۔ ایہناں جھپیاں دی طاقت نعل ایہہ خطہ مضبوط بندا ہے تاں اس نعل موڑویں روپ وچ بھارت آتے پاکستان ہی طاقتور بننگے۔ ایہہ دیس طاقتور بننگے تاں سنساریکرن دا سہاگا ایہناں نوں اوویں ملیامیٹ نہیں کر سکیگا جویں کہ آج کر رہا ہے۔

اجو کے سنساریکرن دے ورتاریاں دے چلدیاں جد قوماں دی آپنی بھاشا دی گل کیتی جاندی ہے تاں کنی وار بڑیاں ہاسو پینیاں گلاں کیتیاں جاندیاں ہن۔ سگھ رہنی شہری مدھ شریعی ہس کے کہندی ہے کہ ”جد انٹرنیٹ آتے انگریزی وچ سارے سنسار دا گیان پراپت ہے تاں کیوں نہ ایہہ بھاشا سکھ کے نوں اُسر رہے سنسار دے ہائی بنیا جاوے؟ پنجابی بھاشا نے جد بندے نوں راجپرے توں اگے نہیں پھنچاؤنا تاں کیوں نہ اسدا لڑ چھڈ دتا جاوے؟ واکے والی صرحد تے اسیں کدوں سنگیناں تان لیتیاں ہن کوئی پتہ لگدا ہے۔ روزی-روٹی پہلا مسئلہ ہے جی، قومی اُساری بارے چنگی طرح سیٹل ہو کے سوچانگے۔“

کہن نوں ایہہ بھاویں سدھارن گلاں جاپن آتے ایہناں نوں سُنن لئی ساڈے

کنّ وی عادی ہو گئے ہن پر اس سبج دے پرجھاو بہت دوردرشی ہن -
 ایہہ گلّاں پنجابی بندے دے ذہن اندرے اوس پاڑ وچوں نکلیاں ہن
 جہڑا اوس اندر پچھلے ہزار سال توں اُپر دی غلامی کارن پیندہ ہویا
 ہے - اس وچ اس بندے دا سارا وکاس سہج روپ وچ ہون دی بجائے
 دھکے زوری دے دبا ہویا ہے - اس دبا دی سہتی کارن ہی اوسدا
 قدرت اتے چوگردے نعل سہج سنتلن ٹٹّے مشینیں اتے لٹیرا سنبدھ
 اُسریا ہے - اوسدی سرجاتیک شکتی وچ وڈے وڈے سوراخ ہو گئے ہن -
 اوہ سبج ورتاریاں وچ پچھلگ اتے نکلچو بن کے پچھلگھری بھجّوں
 لگّ پیا ہے - 'جان دیساں پنجاب نہ دیساں' والی دُئی جھٹی دی روح
 کیتے اوس دے اندرے دفن ہو گئی ہے - اجیہے بندے دے کمزور من نوں
 کنڈیشننگ کرنا بہت اسان ہندا ہے - اوہ ٹکنیک، گیان، وگیان، کھیتی، صنعت
 اتے پیداوار وچ سہانک ضرورتاں دی بجائے ٹھوسیاں ضرورتاں دا غلام بن
 جاندا ہے - اوہ وی اوناں چینلاں وانگ سہتیاں دی گرفت وچ آ جاندا
 ہے جسدا رموٹ کنٹرول دوجیاں دے ہتھ ہے - اس کنڈیشننگ من وچ سبج
 کجھ نوں سہن دا سہاء وکست ہندا ہے - اندرلا رجسٹینس دا ٹاور پٹییا
 جاندا ہے - سہانک قدراں-قیمتاں لئی بین جھونا اتے پچھم دے چربے نوں
 چاء نعل چُگن والا بندہ گھڑیا جاندا ہے - ایہہ بندہ دھرتی تے
 ہو کے وی اتھوں غیر حاضر ہندا ہے - دھرتی اوسدی موجودگی وچ لاوارث
 بندی ہے - آپنی مات جھومی لئی درد گو آچدا ہے - پنجابی بندہ اس بھیرے
 ورتارے وچ بڑی تیزی نعل گو آچیا ہے -
 اس گو آچپین وچ ہی ساری دھرتی ڈسٹین بنی ہے - مٹھے پانی الوپ ہو
 رہے ہن - ہواواں زہریلے کیمیکال نعل بھر رہیاں ہن - زرخیز زمیناں
 کنکریٹ دے جنگلاں وچ وٹّ رہیاں ہن - ہریاں بھریاں فصلاں دی بجائے
 اکھاں 'چ رڑک بھرن والے ملٹیپلیکسنز اُسر رہے ہن - رشتیاں اتے
 سانجھاں دا نگھ سنکڑیا ہے - نیتاشاہی، افسرشاہی اتے سرمائیداری دے جھرشٹنتر

نے سچ کجھ نوں لپیٹے وِچ لے لیا ہے۔ ہر پاسے ناپاک گھججواں
 دی سیاست ہے۔ بندہ سچ نوں موک درشک بن کے تلدا پیا ہے۔ اوسدے
 کنڈ تے کیٹری نہیں تُردی۔ ایہہ پنجابی بندے دی وِناش یاترا دا سفر
 ہے۔ پنجابی بندہ اس وِناش یاترا تے بڑے تینر قدمیں تَر رہا ہے۔
 اوسدے پیر پُٹے گئے ہن۔

اس روڈھو ورتارے نوں پنجابی بندے اندر پنجابی قوم دا سٹا سوال جگا
 کے ہی ٹھلھا جا سکدا ہے۔ اس توں بناں اس دھرتی تو اُپر ام ہوئے
 بندے نے اس دھرتی نعل نہیں جھڑنا۔ ایہہ جھڑن وِچ ہی اوسدا جھلا
 ہے۔ منگھتا دا جھلا ہے۔ جے اوہ اپنی بند کھلاسی لئی اوپریاں دھرتیاں نعل
 جھڑن لئی ترلومچھئی ہو رہا ہے تاں ایہہ چولوں اُکھڑے جھگوڑے بندے
 دے آپے بجاء لئی مارے ہتھ پیر ہی ہن۔ جھگوڑے بندے نوں دوجیاں دھرتیاں
 کئی کُ دیر اوٹ آسرا دیندیاں رہنگیاں۔ آخر کدے نہ کدے اوس
 نوں آپیاں اصل جڑھاں ول پرتتا ہی پینا ہے۔ جد پرتتا ہی پینا
 ہے تاں کیوں نہ جھگوڑیاں دی بجائے شانامتے پنجابیاں وانگ جیون دا فخر
 حاصل کریئے۔ جے ایہہ سچ دیر سویر کرنا ہی ہے تاں کیوں نہ آج
 ہی کیتا جاوے۔ جڑیاں قوماں اپنی دھرتی نعل
 اک سُر ہندیاں ہن اوہ ہی باہرے

حملیاں نوں جھیلن دے سمرٹھ ہندیاں ہن۔ جنہاں قوماں دی سٹھانکتا تکرری
 ہندی ہے اوہناں نوں کوئی چٹم نہیں کر سکدا۔ سنساریکرن دے سٹھائے اگے
 صرف اجہیاں قوماں ہی درودھ دے بول پرچنڈ کر سکدیاں ہن۔ پھر کیوں
 نہ اجیہی پنجابی قوم دی اُساری لئی عملی کَم آرنجیا جاوے؟ پنجاب اُتے
 پنجابی بندے دا جھوکھ پنجابی قوم دی اُساری دے رستیوں تَر کے ہی سُرکھیت
 ہونا ہے۔